

Nikola Visković, profesor *Teorije prava i države* na Pravnom fakultetu u Splitu, jedan od osnivača *Zelene akcije - Split*, pokretač osnivanja *Društva za zaštitu životinja* u Splitu, od 1991. godine aktivist nacionalnih i međunarodnih udruženja za zaštitu ljudskih prava, predlagatelj odredbe o zaštiti biljnog i životinjskog svijeta koja je s otporima, a potom nakon konzultacije "viših autoriteta" usvojena kao čl. 52 Ustava Republike Hrvatske od 1990. godine (navedeni biografizam pokazuje kako je nepravedan "zoofoban onaj rasprostranjeni i banalni prigovor zoofilima da njihova posveta ne-ljudskim bićima znači zapostavljanje i oštećivanje ljudi"), u svojoj najnovijoj knjizi *Životinja i čovjek* s područja *kulturne zoologije*, čija naslovna sintagma s rasporedom (hijerarhijom) naslovljenih subjekata upućuje na biocentričnu etiku kao duhovno ozračje knjige, ogleda se kao animalist na tragu argumenata Jeremyja Benthama o *patnji* kao elementarnom kriteriju jednakosti svih živih bića, na koga se danas poziva većina zoofila; opće etičke teorije jednog od predvodnika *etičkog animalizma* Petera Singera, koji argumente o životinjskim pravima temelji na principu jednakosti bića koja su osjetljiva na *bol*, *patnju* i *zadovoljstvo*, te teologa Eugena Drewermanna (*enfant terrible* suvremene teologije), koji je postavio program nepodnošljiv kršćanskom antropocentrizmu: "(...) vjera u besmrtnost životinja, barem kao regulatorna ideja praktičnog uma, potrebna (nam je) radi utemeljenja etike koja će priznati dužan obzir prema svim bićima koja su stvorenja poput nas."

Knjiga *Životinja i čovjek* napisana je kao *prilog kulturnoj zoologiji*, kako je i označena autorovom podnaslovnom atribucijom, kao prilog o ulogama animalnog u kulturnoj historiji, pri čemu je tematski trijadno strukturirana: I. *Životinje u kulturi*, II. *Stradanje životinja* i III. *Zaštita životinja* (životinje u etici i njihova pravna zaštita). Uz autora knjige nekoliko priloga napisali su "gostujući" stručnjaci — dr. Petar Šimunović (*Naši zoonimi*), dr. Duško Kečkemet (*Likovna animalistika u Hrvatskoj*), dr. Anatolij Kudrajcev (*Čovjek čovjeku tovar*) i Zvezdica Mikulić (*Ptice grabljivice* — prilog je napisan u suradnji s autorom knjige).

U »Knjizi nad knjigama« etičkog animalizma *Animal Liberation* (1975.) Peter Singer navodi da je diskriminacija životinja (specizam) jedan od stupnjeva iste zbilje agresivnosti koja se pokazuje u *ksenofobiji*, *rasizmu*, *šovinizmu*, *klasnim* i *vjerskim isključenjima*, *seksizmu* i drugim diskriminacijama unutar ljudske vrste. Suvremeni *ekofeminizam* razotkriva povezanost sudbine žene i "ne-ljudskih" bića, usporednost zlostavljanja žene i prirode u dosadašnjim androcentričnim (antropocentričnim) civilizacijama. Dosljedno postavljeno pitanje ravnopravnosti žena u moderno doba povlači za sobom i postavljanje pitanja *životinjskih prava*.

Kao pravnik autor subvertira »metafizičku koncepciju« mnogih pravnika, prema kojoj samo čovjek može biti subjekt (subjektivnog) prava i napominje da su u pravu "čovjek i subjekt dva potpuno različita pojma". Mnogi animalisti slijede umjerenije principe odnosa ljudskih i životinjskih interesa, onako, primjerice, kako priznavanje životinjskih prava predstavlja *Univerzalna deklaracija o pravima životinja* donijeta 15. X. 1978. u Parizu na skupu *Međunarodnog saveza za prava životinja*. Moral i pravo nisu samo poreci jednakosti i pravednosti nego su uvijek istodobno i poreci nejednakosti i diskriminacija, npr. istrebljenje "štetnih" životinja pomoću pravnih mehanizama. Etološka istraživanja pokazuju kako u prirodi nema životinja koje čine ono što čovjek označuje izrazima *bestijalnost* i *zvjerstvo*. Mitovi i priče o krvoločnosti i nastranosti zvijeri nisu samo podsjećanja na životinjske korijene čovjeka nego podsvjesno *počovječenje životinje* kako bi se nedjela koja čovjek smišlja i čini mogla opravdati, s mirnijom savješću, kao *požvinčenje čovjeka*.

Nikola Visković, Životinja i čovjek, Prilog kulturnoj zoologiji, Književni krug, Split 1996., 518 str. (Biblioteka Varia, knjiga 3.)

Nikola Visković upućuje na dva vrlo različita značenja termina *zoofilija*: prvo značenje upotrebljava se za označavanje prijateljstva prema životinjama i namjere njihove zaštite, a drugo značenje kojim se denotira zoo-sodomija, spolna zoofilija registrirano je i u *Rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika JAZU* pod riječju *životinjstvo*.

Autor izražava čuđenje kako suvremena etnologija nije pokazala osobito zanimanje za cjelovita istraživanja kulturne zoologije, pri čemu izdvaja pariški ("avangardni") skup o etnozooologiji *L'homme et l'animal* pod vodstvom Raymonda Pujola, koji je predložio plan etnozooloških istraživanja.

U knjizi dominiraju dva niza unutar sebe kontradiktornih promišljanja o ulozi životinja u kulturnoj historiji:

1. Nasuprot klasičnim etnološkim teorijama, koje nude religijska ili druga sociološka objašnjenja oblika povezivanja prirode i kulture što se kriju pod izrazom *totemizam*, Lévi-Strauss vidi u tim oblicima *logičko-jezičnu tehniku klasificiranja društvenih skupina*. Određenju Bronislawa Malinowskog da bi osnovu totemizma činilo to što su životinje *dobre za jelo*, suprotstavlja se nadahnuti dodatak Lévi-Straussa da su životinje također *dobre za mišljenje*. Nikola Visković navedenim neprijepornim izrekama pridodaje da su životinje svojom tajanstvenošću *dobre za fantaziranje* (fantastični bestijar) i *dobre za vjerovanje* (Intuicija o dubokoj srodnosti životinje i čovjeka održat će se u etimološkoj bliskosti riječi *anima* i *animalis*.), svojom snagom *dobre za rad* i *dobre za ratovanje*, svojom izražajnošću i ljepotom *dobre za umjetnost* i *dobre za prodaju*, svojim primjerima *dobre za politiku* (*političke životinje*), svojom privrženošću *dobre za druženje*, a pored svega toga, i još mnogo drugog, životinje se pokazuju i kao *dobre za tehnologiju* (bionika).

Popularizator humane etologije i sociologije Yves Christen iznosi postavke o genetski zasnovanoj bioekonomiji i biopolitici, npr.: na politički nepotizam i tumačenje prednosti demokracije kao poretka koji pogoduje genetskom natjecanju primjenjuje biološko otkriće *kin recognition* i *kin discrimination*. U povijesnoj zbilji vladajuća prosvijećena *cinička* svijest odnosi se zoometaforama prema "Narodu" (gregarizam naroda). Nietzscheov Zaratustra odaslao je *kiničku* poruku antigregarizma i objavu državne laži.

2. Dvije suprotstavljene paradigme o ponašanju i svijesti životinja — *dekartovska* mehanicistička i *antidekartovska* (etologija svijesti) paradigma, okosnice su modernih filozofskih i znanstvenih promišljanja o ponašanju i svijesti životinja. Michel de Montaigne, koji u svojim *Ogledima* anticipira neka otkrića etologije, očituje se kao prvi psiholog i poštovatelj životinja u osvitu moderne Europe, na koga će se pozivati oni koji se znanstvenim i moralnim razlozima suprotstavljaju dekartovskom poimanju *ostalih* životinja.

Autor napominje kako je džainizam jedino filozofsko-vjersko učenje koje odbacuje nasilje prema svim životinjama (načelo *ahimsa*), jedino koje ne razlikuju "dobre" i "zle", "lijepe" i "ružne", "korisne" i "nekorisne" i "štetne" životinje. Suvremeni teolog Eugen Drewermann navodi da kršćanstvo ima jedan nepodnošljiv nedostatak jer vrijedi isključivo za ljudska bića. A kad bi *homo christianicus* nasljedovao čovjeka iz Rajskog vrta, bio bi biljojed. Nikola Visković ističe arapsku enciklopediju *Ihvanu-s-safa* iz X. stoljeća, koja sadrži zoofilijsku raspravu, spor koji pokreću životinje s tužbom na ljudsko tlačenje. Ova tužba životinja jedan je od prvih primjera ekološke i etičke obrane "ne-ljudskog" života, koju suvremena zoofilija svrstava među svoje duhovne izvore zajedno s Plutarhom, najznačajnijim antičkim animalistom, koji je napisao najstariji tekst u cijelosti posvećen osudi jedenja mesa, a koji je utemeljen prvenstveno na *etičkim* razlozima i ne toliko na vjeri u palingenezu, Michelom de Montaigneom, indijskom

filozofijom, Arthurom Schopenhauerom, koji je između ostalog negodovao zbog leksički neosnovanog razlikovanja biološki identičnih životinjskih i ljudskih osobina.

Prikaz ove knjige koja "zrači" (džainističkom) samilošću (*ahimsa*) prema životinjama možemo završiti autorovom etičkom i ekološkom verzijom *Crvenkapice*, koja u usporedbi s Perraultovom ubilačkom lovačkom (antiekološkom) bajkom o Crvenkapici, prikazuje vuka kao onoga tko je ugrožen i spašen. Crvenkapica je "zločesta" djevojčica, etički i ekološki neodgojena poput većine ljudi.

"Etnolozi još nisu razjasnili zbog čega čovjek čovjeka psuje psom ("psovka" ima isti korijen kao "pas") i kujom, kozom, jarcem, kravom, guskom i magarcem, ali ne pticom, mačkom, mravom, tigrom, zecom i općenito slobodnim životinjama — osim majmunom, koji je opet životinja bliska čovjeku."

Suzana MARJANIĆ

Naško Križnar je voditelj Audiovizualnog laboratorija pri Znanstvenoistraživačkom centru SAZU u Ljubljani, a knjiga *Vizualne raziskave v etnologiji* je rezultat njegova dugogodišnjeg zanimanja za metodologiju vizualnih istraživanja i proizvodnju vizualnih zapisa kulture.

Kao autor prvog ovako opsežnog djela objavljenog u Sloveniji koje obrađuje područje vizualne antropologije, Križnar je pred sobom imao veliko područje istraživanja koje je trebalo sustavno obraditi: povijest etnografskog filma i vizualnih istraživanja u Sloveniji stavio je u svjetski kontekst nastanka, razvoja i recentnih zbivanja u toj novoj antropološkoj disciplini. Knjiga je koncipirana tako da se usporedno prate zbivanja na oba spomenuta plana, iako tri poglavlja (*Slovenske izkušnje: Murko*, *Slovenske izkušnje: Badjura* i *Slovenske izkušnje: Kureti*) pretendiraju većem obraćanju slovenskim zbivanjima. Bez velike razlike govori li trenutno o svjetskim ili slovenskim zbivanjima, autor svoja razmišljanja obilato potkrepljuje mislima vodećih teoretičara na ovome polju te daje pregled relevantnih autora i literature. Osim uobičajenoga popisa navedene literature na kraju se knjige nalazi i popis filmova s godinom snimanja, produkcije, imenim redatelja, scenariste, materijala na kojem se čuva, duljina filma, boja, zvučnost, te, kod većih projekata, popis epizoda.

U uvodnom poglavlju (*Oddaljeni pogledi*) autor promišlja gledanje kao selekciju i razumijevanje te govori o biološkoj vizualnoj percepciji kao o prije svega psihološkom procesu koji je povezan s mišljenjem i drugim visokim razinama spoznajnog tijeka (npr. rješavanje problema). Uspoređuje promatranje "uživo" i gledanje snimaka: rezultat promatranja i realnog događaja i njegove fotografije ili filmskog snimka, ovisi od pitanja koja postavljamo pri promatranju, od sustavnosti koja izvire iz zadaće istraživanja. U daljnjem se tekstu obrađuje razvoj podznanosti obilježen promjenama terminologije (od *vizualne antropologije* do *vizualnih istraživanja*), te iznose doprinosi vodećih svjetskih teoretičara: P. Chiozzia, P. Hockingsa, M. Mead, A. Balikcija, J. Rubyja, S. Wortha, K. Heidera i P. Loizosa. Nakon iznošenja osnovnih teorijskih postavki i povijesti same discipline, autor se u sljedećim trima poglavljima posvetio nastajanju i razvoju uporabe vizualnih dokumenata u Sloveniji. Od vremena Matije Murka, Metoda Badjure do Nika Kureta prikazuje uporabu fotografije i filma u antropološkoj literaturi, govori o seminaru Comité International du Film Ethnographique u Pragu 1957. godine i osnivanju Jugoslavenskog odbora za etnografski film. Koristeći Kuretovu korespondenciju s

Naško Križnar, Vizualne raziskave v etnologiji, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 1996., 180 str. (Zbirka ZRC; 15)